

ARENDA
KOMMUNE

Strategi for landbrukets kulturmiljø

Høringsuttalelse fra Arendal kommune

Dato: 7.6.2024

Bakgrunn

Klima- og miljødepartementet har gitt Riksantikvaren i oppdrag å utarbeide bevaringsstrategier for kystens kulturmiljøer og landbrukets kulturmiljøer i 2024. Bevaringsstrategiene skal bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen slik at de tre nasjonale målene vedtatt i stortingsmelding: Meld. St. 16 (2019-2020) nås.

De tre nasjonale målene er:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø
- Kulturminner skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging
- Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

Bevaringsstrategien skal bidra til å håndtere viktige behov og utfordringer i forvaltningen av landbrukets kulturmiljø. Strategien skal også bidra til at kulturmiljø brukes i en bærekraftig samfunnsutvikling. Bevaringsstrategien er foreslått med følgende deltemaer:

- Bygninger i jordbruket
- Jordbrukslandskapet
- Kulturmiljø i skog
- Kulturmiljø etter reindrift

Riksantikvaren ønsker særlig tilbakemelding på om avgrensningen er egnet til å favne de viktigste behovene og utfordringene knyttet til bevaring og bruk av landbrukets kulturmiljø, og om de foreslåtte deltemaene er egnet til å spisse innsatsen mot de riktige områdene innenfor landbrukets kulturmiljø.

Innspill fra Arendal kommune

Arendal kommune vil først og fremst takke for invitasjonen til å komme med innspill til strategi for landbrukets kulturmiljø. Kommunene har best lokalkunnskap om landbrukets kulturmiljø, og er plan- og bygningsmyndighet.

Avgrensningen

Arendal kommune slutter seg til den avgrensningen som er beskrevet, og at kulturmiljø fra utmarksvirksomhet og moderne industriell foredling av landbruksprodukter ikke skal tas med i denne strategien. Vi har imidlertid en bemerkning når det gjelder at den immaterielle kulturarven skal holdes utenfor.

Urfolk og nasjonale minoriteter er et av innsatsområdene i strategien for å løfte fram, bevare og synliggjøre kulturmiljøer og kulturminner knyttet til urfolk og de fem nasjonale minoritetene.

- Arendal kommune gjør oppmerksom på at når man har bestemt seg for å holde seg til den materielle kulturarven, innebærer det at de mange historiene om «de båtreisende» faller utenfor. Disse historiene er ikke bare knyttet til uthavnene, men også til gårdene.

Avgrensningen som er beskrevet i den foreslåtte strategien dekker relevante kulturelementer i jordbrukets- og skogbrukets kulturlandskap, men er ikke fullt ut dekkende når det gjelder «de reisendes» kultur, og tilknytning til gårdene.

Roller og ansvar

Kapitlet avklarer ganske tydelig ansvar og roller for de ulike forvaltningsnivåene.

Dette gir god og nyttig informasjon.

Deltemaene

Deltema 1: Bygninger i jordbruket.

Vår kommune er preget av gårdsbebyggelse som er vevd inn i klyngetun med flere andre gårdsbruk. Videreutvikling av gårdsbebyggelsen bør skje med utgangspunkt i disse historiske strukturene. Plasseringen av gårdsbebyggelsen er viktig.

Veldig mange av våningshusene er eldre enn 100 år. Bygningene har ofte veldig enkel fundamentering og enkle grunnmurer. Dette gjør det utfordrende å oppdatere bygningene til dagens boligstandard. Disse boligene er derfor truet av ønske om rivning. Det er også gjennomført uheldige ombygninger som medfører at boligene mister sitt opprinnelige uttrykk og detaljering.

Driftsbygningene fra før enhetslåvens tid er så å si helt borte. Det kan være enkeltelementer igjen som jordkjellere og vedskjul. De karakteristiske enhetslåvene er derimot svært utbredt. De har en form, skala og størrelse som harmonerer med bebyggelsen ellers. Dagens driftsbygninger, som ofte leveres i byggesett med alt på en flate og slake takvinkler, er vanskelig å tilpasse gårdsmiljøene.

Arendal kommune støtter Riksantikvaren når det gjelder at enhetslåven, seterbygninger og den førindustrielle gårdens bygninger trenger forsterket bevaringsinnsats og tilrettelegging for ny bruk.

Det står i strategien at innsatsen skal være spisset mot fredede og bevaringsverdige bygninger og bygningsmiljøer i landbruket. I Arendal kommunes kommuneplan er alle

gårdsanlegg av noe størrelse satt av til hensynssone H_570, kulturmiljø, og dermed definert som verneverdig jf plan- og bygningsloven. Et fåtall innhus er fredet.

Utfordringer jf plan- og bygningsloven

Gårdsanleggene ligger i områder som er satt av til landbruks- natur- og friluftsmål i kommuneplanen. Dette formålet er ikke byggeformål for noe annet enn landbruksbygninger. Bygninger som ikke lenger er i bruk står der nå i strid med plan, og det er ikke hjemmel til å hindre rivning. For eier er slike bygninger kun en utgiftspost. H_570 kulturmiljø har heller ingen rettsvirkning i disse områdene ifølge byggesaksavdelingen.

Dette signaliserer at bygninger i landbruket har en lavere bevaringsstatus i loven, enn det som er tilfellet med bygninger som er del av andre, mer anerkjente bygningsmiljøer.

Dette tiltross for § 31-1, som fastsetter at kommunen skal påse at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til byggverkets ytre, så vidt mulig blir bevart.

- Riksantikvaren bør bruke sin mulighet til å påvirke lovgiver på dette området, slik at H_570 kan benyttes til å hindre rivning av verdifulle kulturminner i landbruket.
- Slik påvirkning bør være en del av strategien.

Bygge- og deleforbud er alltid en utvei i slike tilfeller, men har svært negativt «fortegn» for både bygningseiere og politikerne. Dette verktøyet blir derfor svært sjelden brukt.

Deltema 2: Jordbrukslandskapet

Det er relativt få store sammenhengende jordbruksflater i Arendal. Jordene er i mange tilfeller fragmentert mellom fjellkoller, skog og vassdrag. Innenfor sammenhengende arealer er det utstrakt teigdeling. Det er ikke vanskelig å få øye på synlige kulturminner som steingjerder, forstøtningsmurer og små rydningsrøyser. I tilknytning til gårdstuna finner en ofte gamle styvingstrær. Områdenes kulturhistoriske lesbarhet kan videre forstyrres ved at det legges ut urimelig store arealer til nye veier og utvendige lagerplasser. Naturlig og historisk vegetasjon fjernes.

Jordbrukslandskapet er under konstant trussel av utbygging. Veibygging og arealer til næringsformål prioriteres fremfor kulturhistoriske og landskapsmessige hensyn.

På Agder er terrenget svært småkupert, og dette utgjør en særlig utfordring i forhold til utbygging av veier.

- Arendal kommune ser at strategien dekker utfordringene for jordbrukslandskapet på en god måte.

Deltema 3: Kulturmiljø i skogen

Skogen har vært utnyttet i uminnelige tider. Synlige spor etter dette kan være ryddete kjøreveier gjennom blokkmark, oppbygninger for å overkomme terskler i terrenget, steinsettinger over myrer med mer. En kjenner også til gamle tømmerrenner etter fløtingsanlegg, men dette holdes ifølge strategien utenfor avgrensningen.

Deltema 4: Kulturmiljø etter reindrift

Deltemaet er irrelevant for Arendal kommune.

Klimautfordringer

Arendal kommune ser at en del av tiltakene i strategien er å utvikle og formidle kunnskap om hvordan istandsetting, rehabilitering og ombruk kan bidra til å redusere klimagassutslipp og gjøre at bygningen tåler klimaendringene.

Dette er et særlig viktig punkt for gårdsbebyggelse i kystområder som er utsatt for stadig mer hyppige hendelser med ekstremvær, flom, skred, fuktig klima og økte snølaste.

- Arendal kommune støtter at det legges vekt på dette tema med tanke på utfordringene med å bevare gårdsbebyggelsen og kulturlandskap.

Tilskuddsordninger

I en strategi som dette bør et av målene være å styrke de ulike tilskuddsordningene.

Arendal kommune er tilfreds med at punktet om å vurdere samordnet bruk av tilskuddsordninger for å stimulere til istandsetting, tilpasning, bruk og ombruk er med.

- I tillegg bør strategien ha som mål å gi informasjon om alle tilskuddsordninger som kan benyttes, hvilke kriterier som legges til grunn, og hvor mye søkerne kan få dekket. Kommunenes landbruksrådgivere må ha en slik oversikt godt tilgjengelig.

Medvirkning og formidling

I strategien er det listet opp en rekke aktiviteter og tiltak for de ulike deltemaer.

Det går frem at formidling og kunnskap er viktig. Arendal kommune støtter at det legges vekt på at allmennheten blir informert om verdiene i jordbrukslandskapet og at det etableres samarbeidsarenaer med utdanningssektoren med sikte på at kunnskap om kulturmiljø i jordbrukslandskapet blir del av skole- og utdanningsløpet.

Arendal kommune er ellers tilfreds med å bli direkte involvert i utarbeidelsen av strategien med invitasjon til å komme med innspill.

Oppsummering

Arendal kommune mener det er positivt at landbrukets kulturmiljøer får oppmerksomhet fra Riksantikvaren. Avgrensningen med de temaer som er nevnt virker hensiktsmessig. Det er bra at avgrensningen er angitt klart og tydelig i strategien.

Strategienes mange mål og tiltak er også dekkende med tanke på de utfordringene vi har med bevaring av landbrukets kulturmiljø, bygninger og kulturlandskap.

En strategi som dette kan på sikt føre til at landbrukets kulturmiljøer blir løftet frem, og blir anerkjent på samme måte som kulturmiljøer i byer og langs kysten.

Arendal kommune mener at strategien må justeres og tydeliggjøres jf innspillene i høringsuttalelsen over.

